

Не би било правилно похвати от този вид да се приписват само на хитлеристите, подпалвочеството се използва за политически цели може би толкова отдавна, откакто човек познава огъня. Та не обвинява ли императорът Нерон християните за извършеното от него самия подпалване на Рим!

Като благосклонност към Лъжата, непочтеността в политиката може да се изрази и в мирен вод; той се изобличава по-трудно. Присъединяването на Австрия към Германия (Аншлуса) от Хитлер, или включването на балтийските държави Литва, Латвия и Естония към СССР през 1940 г. , трите подялби на Полша, са красноречиви примери за обичайното страхопочитание на света към силния похитител. След време, когато шумът от безобразията отзвучи, международният злосторник нерядко поднася извиненията си, заявява, че е сбъркал, но ощетените народи не получават нито земите, нито хората си. Дори за най-невъзможната цел винаги се намират подставени лица (под формата на "куизлинги" или "пета колона"), които по-късно могат да бъдат и героизирани заради предателството си. Богдан Хмелницки се смята за герой в Русия за това, че преди 250 години се съгласява да присъедини Украйна към Руската империя, но това съвсем не хвърля във възторг украинските родолюбци, макар те и да са принудени да го честват; с други думи аншлус с давност от 250 години вече не е аншлус а *обединение*. Размазана под тежестта на времена, събития и изгоди, честността в политиката действително започва да губи онези точни очертания, които изясняват чисто междуличностните отношения. Отделният човек е силно затруднен да вземе становище кое действие може да се нарече честно и кой не. Това най-вече се отнася за военновременните условия, тъй като тогава доста

хора мислят, че целта оправдава всякакви средства. Почтено ли е хвърлянето на хиляди бойци, за да се създаде едно отвличащо вниманието нападение? А наказателните роти? А заградителните отряди, които са призовани да стрелят не срещу врага, а в гърба на своите, ако сметнат, че те не се бият достатъчно добре? Или "прикриващите" игри на англо-американското разузнаване през 1943-1944г., което умишлено предава на хитлеристите цялото свое разузнаване във Франция само и само немското командване да повярва, че нахлуването в Европа и откриването на Втория фронт ще стане на юг, а не през Нормандия? - *Далеч не е едно и също човек да се жертва и да бъде жертван .*

Още е ярък споменът за посещението през петдесетте години на Никита Хрущов в Англия на борда на съветски военен кораб. На един английски капитан-леководолаз се възлага да се гмурне с акваланг и да разузнае подводната част на крайцера. Човекът бива убит, но никой не вдига повече шум, отколкото това го изисква добрият тон. При подобни случаи най-далечната граница, която може да се достигне, е откровеното извинение. *Извинение в замяна на човешки живот, това счетоводство е разбираемо само за добрите политици .* Когато размяната на удари под пояса измори и двете страни (след като предварително са разтръбили, че *няма да отстъпят*) , те *отстъпват*. Тук най-много примери могат да се посочат сред изобилието от споразумения със заложници, взети по един или друг повод. Има примери и с размяна на шпиони, съдени и осъдени от редовни съдилища - такъв е случаят с американския пилот Пауърс, свален със самолета си U-2 над Свердловск, и със съветския разузнавач Абел, заловен в Щатите. Двамата биват разменени и с това се смята, че

всичко е наред - също както в смятането: два минуса дават един плюс... В действителност постъпки от този род са полезни, но нравствената вреда е също безспорна - древното правило за съответствие между престъпление и наказание се пренебрегва чрез пример, който става известен на милиони. Най-нерадостният извод е, че (като махнем притурките) от името на държавата, а и в името на държавата, м о г а т да се вършат престъпления. По правило, няма разлика между средновековните индулгенции (опрощения), продавани от светата католическа църква, и тези умувания на родолюбива основа. В случая с Разколников от "Престъпление и наказание" Достоевски отделя голямо внимание на този въпрос, но той не го поставя в рамките на държавата, а на човечеството. Ние знаем обаче, че поне засега, човечеството все още е доста отвлечено понятие (впрочем самият Достоевски застава на това становище в "Братя Карамазови"), докато държавата е осезаема в лицето на точно определени нейни дейци. Търкалящата се снежна топка на престъпленията, извършени по държавни съображения, лесно се превръща в опасна лавина. В много страни например по държавно-политически съображения се пазят данните за радиационната обстановка. Това е безнравствено, тъй като йонизиращата радиация не се усеща, а човек все пак има право да узнае на каква опасност го излагат. Дори осъдените на смърт имат право да знаят кога ще ги убият, а в така наречените рразвити държави гражданите не биват предупреждавани за опасността от атомната смърт. Съобщават се примери за Великобритания (тихоокеанските опити с английско атомно оръжие), за САЩ (атомните експлозии в пустинята Невада), а в СССР данните за радиационната обстановка са оскъдни. И то след Чернобил! Причината за подобна стряскаща политика е също

стряскаща - за да нямамо ужас! Все в този дух има военни устави, в които се приема, че при смъртоносно облъчване на войниците, последните при възможност веднага се хвърлят в нападение, понеже те, и тъй, и тъй, са обречени... Вижда се, впрочем, че при съвременните сложни и многостепенни отношения на отделния човек с държавата, нравствените правила се губят сред служебните стъпала и се замества със "Заповед №..." Това стечение на обстоятелствата не е плод на обмисляне, а естествен начин за опазване от бъзеща отговорност. Както вече видяхме, вината е винаги лична и затова тя трябва да бъде откривана, стига заинтересованият да има сили за това. Кой уби някогашния генерален секретар на ООН, загинал при разбиване на самолета му над Катанга (днешен Заир)? Самолетна катастрофа? Никой не вярва на това. За съдбата на шведския посланик в Унгария Валенберг, спасил живота на хиляди евреи, и изчезнал през 1945г. в лагерите на Берия, се водят многогодишни разследвания. Все още не се знае дали е жив, или ако е убит, кой е виновен за печалната съдба на един добротворец. Главатарите от всякакъв вид обаче упорито се придържат към пренасянето на личностните качества върху обществена основа, тъй като това според тях е най-добрият начин за обезсмислянето им. Направете от честността, от чувството за виновност, от чувството за добро и зло, качества на породата, народа, материка, и те престават да се отнасят за някого поотделно. Може би точно поради тази причина Андрей Нуйкин съчинява илюзията, че "партията (КПСС) ще разбере накрая какво е направила и ще стори всичко, за да изкупи своята вина пред детски доверчивия съветски народ". Замъгляването на понятията е *coditio sine qua non* в политиката, особено в условията на множествено политизиране и

многочислени разузнавателни служби. Не може най-мръсните действия да се представят за чисти без помощ на словесността, която отразява, а и създава, нови похвати, твърде различни от природонаучните. Не следва да се учудваме колко малко утвърдени естествоизпитатели са съгласни да станат действащи политици. Големият химик Марслен Бертло, който през миналия век е на два пъти френски министър, е по-скоро изключение, при това преценявано явно отрицателно от другите учени. И то съвсем не от завист. Да се отдръпнеш от общуването с истините на мирозданието, за да ги замениш с привидението на политическите "истини", това е прекалено. Такава е преценката, дори когато подобни стъпки предприемат и значително по-дребни личности в науката, като например професор Майор, председател на ЮНЕСКО, който вместо да се занимава с биохимията си, обикаля на чужди разноски света и разправя едни и същи баналности, които може да говори и всяко лице без академично звание. Случаят с Андрей Сахаров е съвсем друг, той не влиза в политиката като "един от техните", той не е деец на всемирното политическо братство, а *опит*, макар и напразен, *да се внесе природонаучна яснота сред политическите мъглявини*. Тук обаче, както се вижда, и гениите са обречени на неуспех. Мнозинството, изглежда, все още не е подготвено да приеме това положение на нещата. Хората от това мнозинство мислят, че *да поканиш един учен да заеме важен политически пост е израз на уважение, когато всъщност това е принизяване*. Как друго яче да преценим свободният търсач на истината, който би приел да се потопи в блатото на политическите дрязги, където властва лениновото "Кой кого?" Освен приведените по-горе примери от древността, уместно е да припомним и случая с Айнщайн, когато при възникването на Израел

поканват за пръв президент на Републиката. Само от скромност ли отказва той? В нашето разглеждане ние не обхващаме лекарите, правниците и духовниците - действителността показва, че техните занятия се съчетават с политиката; не обхващаме и онези политици, които след като дойдат на власт получават каквито си искат научни титли и звания: почетни доктори (Тодор Живков и дъщеря му - на японски университет), доктори на науките, академици (Сталин, Бухарин, Вишински и много други), електроинженери (Кимон Георгиев)...

Склонността към безчестие не е еднаква у всички политици. Нерядко някои от тях навлизат донякъде в мръсотията, но съвестта не им позволява да отидат до края. Цареубийството например поставя на изпитание едно от най-старите измерения на почтеността - клетвата за вярност. С пробождането на Цезар Брут става олицетворение на едно действие, което винаги ще се тълкува противоречиво. Смъртна присъда или безогледно убийство е обезглавяването на Чарлс I (1649г.)? Или това на Луи XVI? Възниква множественост в тълкуването не само на законността, но и на нравствеността. Отново отделните хора се разделят около чертата на личната отговорност. А тя в по-далечен кръгзор се обезценява чрез добре извесното френско *fait accompli* (свършен факт), която разделя следствието от причината, докато му дойде времето, или с други думи, докато измрат всички онези, които познават добре събитието. Политическите историци са като археолозите, *последните винаги предпочитат Афродита Милоска да е без ръце ...* Осъзнаването, но непризнаването, чувство за безчестие е важно личностно качество в политическото животоописание на мнозина. Безвъзвратно загубената

душевна девственост кара някои непрестанно да изтъкват това, подобно на евреите, които прекалено често повтарят, че са евреи, без някой да ги пита. Това поражда постъпки, които като че ли постигат обратното на целта си. Никита Хрущов се прегръща и целува с чернокожи пред телевизионната камера, оповестявайки:

"Вижте, той е негър, а аз го прегръщам!"

Той не разбира, че за човека това е хиляди пъти по-обидно отколкото да го нагрубиш. Или примерът с партиен возач, който през време на предизборно пътуване се ръкува с 500 безпартийни и зоба от тяхните безпартийни черешки. В това отношение Чаушеску не стига толкова далеч, той винаги си носи нарочни дезинфекционни средства и ги използва след общуване с поредния държавен глава.

Поривът към приказливост сред редица политици е твърде силен, особено когато липсват условия за каквото и да е противостоене, както е при изказванията пред многолюдни събрания. За разлика от Терора, където това е монологът, при останалите политически начини на общуване въпросните мероприятия се наричат речи. Колкото по-антилогична е речта, толкова тя минава за по-дълбока, по-образна и в крайна сметка по-убедителна. Някой някога например се е сетил да изрече, че нещо-си се прави *по законите на красотата*. След него (без да му упоменават името!) цял рояк политически първенци го "преоткриват" и всеки от подчинените им боготвори своя работодател като творец на тази безсмислица. Защото, де да имаше красотата закони!..

Твърде своеобразна е представата за чест сред откровено тоталитарните режими. Тук липсват лицемерната

повратливост на Талейран и чудовищната изобретателност на Фуше, чрез които политиките си позволяват да тълкуват понятията "чест" и "безчестие". *Честността при тираните е подразделение на тяхната воля*, свободната мисъл се наказва направо със смърт, а малките порции чест се заплащат не с пари и бонове, а с кръв. Единствен началническият връх може да отсъди кое е честно и кое не, т.е. кое е правилно и кое неправилно. *Честността пред тираните не се проявява, тя се отгатва*. По какво? - По разсеяния им втрещен поглед, по положението на лакетя, по височината на лявана вежда, по всичко, само не по собствената съвест - *последната трябва да умре, за да живееш ти и твоето семейство*. В съветските тайни книжа са открити дълги списъци на хора, *предложени* (не осъдени!) за рязстрел, върху които се редят надписи: "Смърт!", "За кучетата - кучешка смърт!" Следват подписите на политици като Сталин, Молотов, Ворошилов... Така загива и поетът Гумилев през 1921г. Едва ли някой ще си помисли, че единодушието при подобни списъчни убийства е по убеждение, а не по заповед. Тук властва сплотеността на съзаклатието. *Човецината се завмества от директивата*. Обликът на партийния деец и на палача стремително се сближават - и двамата предприемат действия срещу личността на хора, които не познават и за които други общности им дават *готови становища*. Личното познанство, всъщност, не би променило много. Със зловеща радост Сталин изпраща в концлагер съпругата на Молотов по времето, когато Молотов е министър на външните работи, а също и съпругата на Председателя на Президиума на Върховния съвет на СССР Калинин. И какво става? - И двамата потърпевши приемат решението със съгласие и одобрение. Като *истински болшевици*. Става ясно, че от

"обществото на лактите" (демокрацията) се преминава към "обществото на брадвите" (хитлеро-сталинизма). При тоталитаризма, и особено при сталиновия тоталитаризъм, всеки живот в една или друга степен може да се превърне във вид безчестие. Самото *о ж и в я в а н е* в такава обстановка е плод на съглашателство. Хората, заели местата на съдници, повдигат неведнъж съдбовния въпрос /**обаче след това!**/:

"Щом си толкова праволинеен, защо си останал жив?!"

Този въпрос е международен. Задават го на Трайчо Костов (в процеса срещу ЦК на БКП през 1942г. той получава доживотна присъда, другите шестима ги разстрелват), на Фидел Кастро (след атакуването на казармата Монкада, него и другарите му ги залавят, но той остава жив), на Георги Димитров (Германският Имперски съд го съди за подполването на Райхстага през 1933г., но уж се "уплашва" от неговата защитна реч и го препраща в Съветския Съюз). Съпоставката се налага, не за да се обвинят оцелелите, а за да се възвисят загиналите, защото в много случаи те избират, като възможност, именно смъртта. Граф Есекс има пръстен от английската кралица Елизабет I, даден му в щастливи времена, но бидейки осъден на смърт, не ѝ го изпраща, както е било уговорено между двамата, за да си спечели помилване. Така постъпват Сократ, Джордано Бруно - личното благородство взима връх над общоприетото поведение. В спомените на генерал Иван Винаров за Китай е отбелязан случай, когато към осъдения на публично обезглавяване се присъединяват негови съмишленици измежду присъстващите, за да умрат заедно.

В "общоприетата политика" такива изключения едва ли са много. Ако съществуват, те венчават края, а не възхода на жизнения път (Бенеш, Масарик, Леонид Спартански, Алиенде, Версингеторикс), - управляващите политици трудно се жертват за каквото и да било. Властта притежава ужасяващото свойство да произвежда нравствено израждане и изключенията не могат да спестят този извод. Може би това е причината на много места да се въвежда срочното ограничаване при заемането на важни политически длъжности. Това не предпазва от възможността дадено място да се заема от постоянно сменящи се некадърници, но все пак то е едно ограничение на пожизненото властване, към което управляващите се стремят от първобитни времена до наши дни. Иначе "слугите на народа" започват с това, че "идват на власт само, за да оправят работите", а после щели "сами да се оттеглят", но твърде бързо забравят за тези обещания и заявяват:

"Ще остана дотогава, докогато народът пожелае това".

Така в учебниците по история се появяват Кромвел, Бонапарт, Сталин, Тито, Бокаса, Чаушеску, Садам Хюсеин и какви ли не - различни по обхват, но еднакви по захапката си. Предпазването срещу потисничеството е трудно, защото то, потисничеството, винаги се маскира като народовластие, а когато измамата бъде разбрана, народът е вече безсилен за друго освен да вика "Ура! Да живее нашият вожд и учител!" Дори така нареченото "близко обкръжение", а то вижда и знае всичко, не може, или не иска, да ограничава възхода на водачите. Именно затова близките първоначални съмишленици се превръщат или в слуги или пък биват спохождани от

скоропостижност; още от римско време е известна бързопреходността на триумвиратите. Ако човек се огледа не само в земните дела, но и в небесните, не може да не забележи, че и в верските предания, - а те са отражение на обществените явления, - задружността рядко е на мода. Египетските, гръцките, индийските, римските богове, са многобройни, но и те са подредени "по височина", равенството им е непознато. Йудейството, християнството, ислямът и будизмът очистват и небето от множествеността. Те се налагат бързо и на земята, защото всеки владетел копнее да има за пример не Прометей, а някой друг, за когото хората са научени да казват: "Бог дал!" (Аллах верди!) Единоначалието във властта, независимо дали е божествена или земна, притежава привлекателност. Земната я овеществява, божествената я увековечава. Затова и първата работа на английския крал Хенри VIII, след като папата отказва да признае брака му с Анна Болейн, е да се обяви за глава не само на държавата, но и на църквата. По този начин древноегипетските и японските политически обичаи се утвърждават и от един европейските самодържец. Четири века по-късно Ленин прави същото, но не като се слива с църквата, а като се опитва да я унищожи. Така той и сподвижниците му правят непростимата грешка да изведат нравствените си отправни показатели пряко от своите стремежи за завземане и задържани на властта.

Честно ли е всичко, което е в изгода на работническата класа? - Да! - отвръщат Ленин и ленинистите. Кой обаче изгодите на работниците? Никой запален тълкувател не е успял да ги определи точно, като изключим отвратителните обществени опити на съветския строй, които светът наблюдава и понася повече от 70 години. Оказва се, че *безчестието е най-смъртоносният бумеранг,*

изобретен от реалния социализъм . Започнало от върха на политическата пирамида, то се разпростира повсеместно и, за ужас на всички, невъзвратно. "Теоретиците" са принудени, подобно на Потьомкин в Екатерининските времена, да измислят и строят лъжи, за да заблуждават Запада с рай, който, за разлика от Милтъновия, не е изгубен, а несъществуващ. Дори Лео Троцки (прозрял или разкалял се?!) пише:

"Своята власт и своето благополучие бюрокрацията е принудена да представя за власт и благополучие на народа ."

При тоталитаризма, прочее, *благоденствието не съществува, а се обявява . Благородството не се осъществява, а се постановява .* Това може да стане чрез използване на повсеместен натиск и заплахи, чрез опит да се посегне дори върху словесните навици на населението. Телесното насилие не е достатъчно, а и причинността не е добър съюзник на лъжата. Тогава именно се прибъгва до успоредно съществуващата още от праисторическо време приказна образност. Политическите намерения, особено най-несъстоятелните от тях, биват насилствено митологизирани, между този похват и приказката за шейната на дядо Мраз приликата е по-голяма отколкото изглежда на пръв поглед. Най-различни диктатори се снимат непременно в обкръжениета на невинни дечица и непременно в най-човеколюбиво разположение на духа. Това е само един от примерите, но и той е достатъчен, за да покаже основния политически стремеж - да се въздейства на хората по някакъв извънмисловен начин, който да обсеби техните чувства. На немските нацистки ножове пише "Blut und Ehre" ("Кръв и Чест"), Разумът отстъпва на заден план. А какво е чест? - Това определя Фюрерът, после започва едно

присъединяване към фюрерското, т.е. чуждото определение за чест, за честност, за нравственост. *Почтеността се обобществява* вместо да се *оличностява* и то все около нещо, което се налага чрез заклинателна бездоказателственост. Такова безкръвно убийство на личността става и с поръчителството на близката обществена среда - в Рим това е форумата, в комунистическите режими това са кварталните организации, съседите в блоковите жилища, учителите, детските градини, преподавателите в университетите, клетвата за вярност, знамената и цялата тежка артилерия на пропагандата. Политическите поверия дават плодове, но тяхната полезност е ненадеждна. Клетвопрестъпничеството тук е често явление. Калигула е убит от верните си пазители, българските царе Асен и Калоян - също, а и не само те. Индира Ганди бива застреляна от собствената си охрана. Има хора, които умират в името на дадената от тях клетва, но те имат по-малко значение за световните събития - все пак, за да падне една обсадена крепост, досатъчен е само един предател, който да отвори вратите. А поначало предатели стават приятелите, врагът не може да ви предаде.

Клетвопрестъпничеството не поставя нравствени проблеми в случаите на принудително дадената клетва. Ясно е, че тогава тя е безсилна и ляга върху съвестта на онзи, който я е изтръгнал насила. Как стоят нещата при останалите случаи? Сталин изпраща всички завърнали се от немски плен съветски войници направо в концлагери, включително и Михаил Петрович Деветяев, който успяв при огромни опасности да отнеме немски самолет и да се приземи успешно в Съветския Съюз. Не вярва и на собствения си син Яков, пленен още в началото на войната и по-късно убит от хитлеристите. Еднообразното обвинение срещу такива хора е: "Давал присягу!"

(Давал е клетва). Клетвата в името на политически цели има пряк религиозен произход, независимо, че се използва в името на безбожни убеждения. Човек първо създава бога, а впоследствие бог му се отблагодарява като му разрешава да заклева себеподобните си в своя полза, но от божието име. Всичко това е израз на основателното съмнение, че само честността не е в състояние да обслужва бързо променящото се политическо всекидневие. Клетвата в политиката обикновено не е към образци и цели, а към личности, макар и те да са скрити зад общности, движения, партии, корони. Това е така, защото лицата могат да се отблагодаряват, а идеите не, какъвто е случаят с утопичния социализъм. *Отделните лица предпочитат да разказват социализма, а не да го строят* . И още нещо. Отделните лица са зависими от Времето, а заедно с това са и техните отговорности по въпросите на почтеността. Всекидневието показва, че един политически убиец не е нужно даже да умре, за да се снесе отговорността му. Достатъчно е да се отегли. Заелият след него креслото му вече не желае да изразходва своите оскъдни запаси от честност за чужда сметка. Меркадер, убиецът на Троцки, почива спокойно в Новодевическото гробище в Москва със звание Герой на Съветския Съюз, получено след излизането му от мексиканския затвор. КГБ си остава отговорен в убийството чрез своята запазена марка, *но не и чрез сегашните си служители*. А и без това Троцки не може да възкръсне. Кой би пропуснал тази благотворителна възможност, давана от Историята? Използват я римляните по отношение на бритите, галите и иберите; испанците по отношение на Фландрия; Англия - спрямо 1/4 от света; Португалия - спрямо Бразилия; Белгия - спрямо Конго; Франция - спрямо Северна Африка; САЩ - спрямо индианците между

двата океана. *Убийците измират, наследниците се разкайват, но не връщат нищо от присвоеното.* Картата на света не зависи от честността на хората. От Естония, Латвия, Литва, които дръзват да искат възстановяване на независимостта си, "реформаторът" Горбачов поставя условие да си "платят" за разходите, направени от окупатора след 1940 г. Това доста много напомня прочетия турски данък "диш хакъ" (зъбен данък) - него трябвало да плащат гяурите заради изхабяването на господарските зъби, докато са яли на трапезата им. Американците не признават (и никога не са признавали) присъединяването на трите балтийски републики към СССР, тъй като то нарушава международната правна уредба. Те обаче не са склонни да разискват законността на собственото си възникване върху материк, който за ужас на местното население обявяват за *открит* пред 500 години. Претопяването на народностите продължава и понастоящем да се приписва на лишени от определеност причини, като "изисквания на напредъка", "повеля на Историята" или "общочовешки интереси". Особено настойчива употреба има твърдението "Историята ще ни оправдае!", защото то е приложимо към всякакви политически дела, щом звучи от устата на самите им извършители. Ние все пак бяхме изненадани, когато преди двадесетина години за пръв път тази светла надежда бе заявена и от политически дейци, които нашироко прилагат взимането на заложенници, а после ги умъртвяват поединично или задружно. Това от друга страна обяснява доста добре защо писанията на Плутарх, Тацит и другите древни историци са търсено четиво и в наши дни, а също и защо политическите съвети на Конфуций и Макиавели не се пренебрегват от съвременните общественици. *Много е трудно да се измислят нови начини за политическо безчестие.*

Стъпкването на Пражката пролет е вечно - не с танкове, не от силите на Варшавския договор, а от други като тях и с други средства, но не по-малко "братски". Византийците биха се усмихнали покровителствено на Брежнев и неговата забележителна *доктрина за ограничения суверенитет на другите народи* . Сега извиненията са поднесени, петте държави-окупаторки се "отричат" от своето *неправилно минало* , прави се списък на невинните. Виновни няма. *Времето е било такова* .

Има сходство в нравствената основа, върху която застават от една страна властниците, а от друга страна пилотът на един нападащ бомбардировач. И властникът и пилотът си спестяват предсмъртните гърчове на своите жертви. Летците се гордеят с броя на свалените неприятелски самолети, но ако ги попитате по колко деца е убил всеки, те силно ще се разгневят. Натискането на копчето за бомбомятане освобождава взрив, който *убива без да разпознава* . Това в още по-голяма степен се отнася за атомното, химичното и бактериологичното оръжия. Политическият деец също не вижда изцъклени очи и осакатени хора. Той е миролюбец и човеколюбец. И си го вярва! Всъщност той съсредоточава в личните си решения съдбата на милиони непознати. Колко струва властническият стремиж на Наполеон? - "Това е славата на Франция!" ще кажат някои. Добре, а Стоте дни? - Чия историческа потребност обслужват те? Виенският Конгрес (1815г.) прекроява Европа. Със съгласието на народите ли? А и какво точно означава *един народ да се съгласи*? Под предлог, че защитават интересите му, управниците обикновено не съобщават най-важните места от сключваните договори. Ялтенската среща между Чърчил, Рузвелт и Сталин (4-11. II.1945 г.) решава "щастieto" на републики, царства и народи не само без тяхно съгласие, но и без тяхно

знание... Такива стечения на обстоятелствата правят неприложими естествените понятия за честност и дори за порядъчност. Раздвояването в тяхното предназначение идва от големите несъответствия между качествата на отделния човек и милионите други необозрими човешки същества, върху които тези несъответствия се изпробват. Брежнев едва ли знае точното географско положение на Афганистан, но става причина за огромни жертви в тази държава. От друга страна, въпреки всички лични грехове, които след като умира му се приписват, той е човек порядъчен в личния живот. Такъв е случаят и с бившият американски президент Хари Труман; заповядва през 1945г. използването на атомната бомба в Япония срещу мирното население, но *иначе* е честен и уважаван гражданин, "ползва се с уважение сред колектива" би писал някой нашенски кадровик. Никой не може да убеди така наречената общественост, че не е, и че не може да бъде така. По същия начин се отнасят и към терористите, тези по-дребноразмерни посегатели върху човешкия живот, те убиват чрез радионаправлявани бомби (това е много важно - няма риск!), но хората казват "Все пак, това са идейни убийства, борят се в името на нещо!" Къде остават думите на Достоевски за безценността на едничката пролята детска сълза, когато по света се появяват играчки, заредени с динамит?! Допускаме, че тези съображения навестват умовете и сърцата на мнозина, включително и на убийците. Хилядолетният обичай, че така е, защото така трябва и защото винаги е било така, е трудно преодолимо препятствие. То е безсмислено, но подобно на много други безсмислици, то съществува. Преходът на честността от междуличностните към междугруповите отношения очевидно няма да завърши скоро.